

بنام خداوند بخشنده و مهربان

درآمدی بر شهرشناسی

نخستین منبع درس:

کتاب: تاریخ شکل شهر

نوشته: جیمز موریس ترجمه: راضیه رضازاده

انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران

مدرس: وحید زمانی

فهرست

- ۱- شهرهای نخستین
- ۲- دولت شهرهای یونانی
- ۳- روم و امپراتوری
- ۴- شهرهای قرون وسطی
- ۵- رنسانس

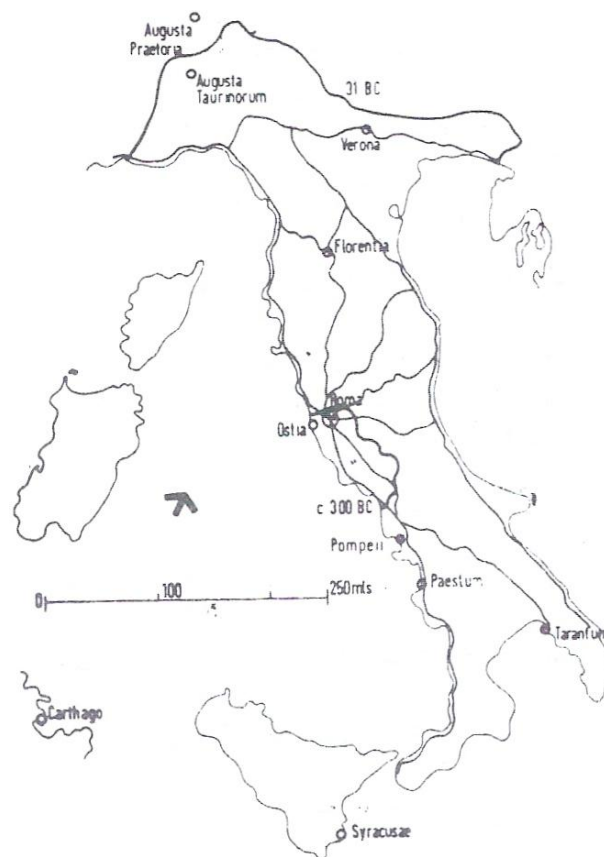

فصل سوم

روم و امپراتوری

روم و امپراتوری

- تاریخ روم با تاریخ شهر رم پیوند دارد و بر اساس افسانه های باستان (افسانه رومیولوس و رمیوس)، شهر رم در سال ۷۵۳ پ.م پایه گذاری شد.
- تاریخ روم به سه دوره تقسیم می شود:
 - دوره پادشاهی: از سال ۷۵۳ (ق.م.) تا ۵۱۰ (ق.م.)
 - دوره جمهوری: از سال ۵۰۹ (ق.م.) تا ۲۷ (ق.م.)
 - دوره امپراتوری: از سال ۲۷ (ق.م.) تا ۴۷۶ میلادی
- در زمان حکومت تراجان (۹۸-۱۱۷ ق.م.) روم به نهایت وسعت خود رسید.

شکل ۳-۱. نقشه ایتالیا محدوده سرزمین رومی را در سال ۳۰۰ ق. م. نشان می دهد که بعداً و قبل از دوره سلطنت آگوستوس (۲۹-۱۴ ق. م. میلاد) محدوده جبهه آلمپاین بوده است. جاده های اصلی نیز نشان داده شده است. (آگوستا پراتوریا همان استوا جدید بوده و آگوستا تورینورم همان تورین است).

روم و امپراتوری

□ عقاید در مورد معماری و شهرسازی روم:

- در گذشته:
- معماری و شهرسازی رومی، کپی معمولی از کارهای یونانی
- یونانیان: هنرمند به معنای کامل کلمه،
- رومیان: تنها مهندسان عملی، بدون هیچ گونه نظریه زیبایی شناسی خاص و مهم
- لوئیژ مامفورد (یکی از ضد رومیان سرسخت) در کتاب «شهر در طول تاریخ»: «مشارکت خاص رومیان در برنامه ریزی، منحصراً به مهندسی فشک و نمایش های تو خالی بوده»
- پاول زوکر در کتاب «شهر و میدان»: «هر چند رومیان از زبان هنری یونانیان استفاده کرده اند، اما در معماری و مجسمه سازی خود ارزش های کاملاً جدید و اصیل هنری آفریده اند.»

روم و امپراتوری

- پیشرفت اصلی رومیان: پایه گذاری و اداره آن امپراتوری عظیم
- گستراندن تمدن شهری در سراسر سرزمین اروپا تا راین و دانوب
- بهره برداری از منابع معدنی و کشاورزی برای تأمین مایحتاج جمعیت ۱ میلیون و ۲۵۰ هزار نفر شهر رم
- رومیان: سازمان دهندگان نابغه
- ذوق سرشار مهندسان و اندیشمندان عمران

روم و امپراتوری

□ شهرسازی رومی

- تضاد بارز میان **رشد ارگانیک و بی نظم شهر رم** و نظم بسیاری از شهرهای کوچکتر رومی

- دلیل ها:

۱- وسعت و جمعیت بیش از حد رم (جمعیت رم در قرن دوم میلادی: حداقل ۱ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر)

۲- پیچیدگی ارتباط ساختمان های آن

۳- سادگی طرح های مورد نظر مهندسان رومی برای شهرهای طراحی شده و کوچکتر

- رم، اعجاب انگیزترین و پیچیده ترین ترکیب شهری دوره باستان

روم و امپراتوری

- رومیان به منظور اعمال **حاکمیت** و حفظ آن در پهنه امپراتوری وسیع خود: هزاران **اردوگاه نظامی** **محصور** به نام **کسترا (Castra)** بنا نهادند.
- طرح اردوگاه ها: **شطرنجی** با **حصار دفاعی مربع شکل** پیرامون آن، هر ضلع دارای **دروازه**، دارای **فضای خالی در داخل هر دیوار** برای پناه گرفتن سربازان در برابر خطر تیر دشمنان
- بسیاری از این اردوگاه ها: به عنوان مراکز **موقت** پشتیبانی
- تعداد زیادی از کستراها: **اساس شهرهای پایدار**
- همه اسکان های شهری (چه کسترا و چه شهرهای با منشائی خاص): **دارای طرح های استاندارد و ساده**

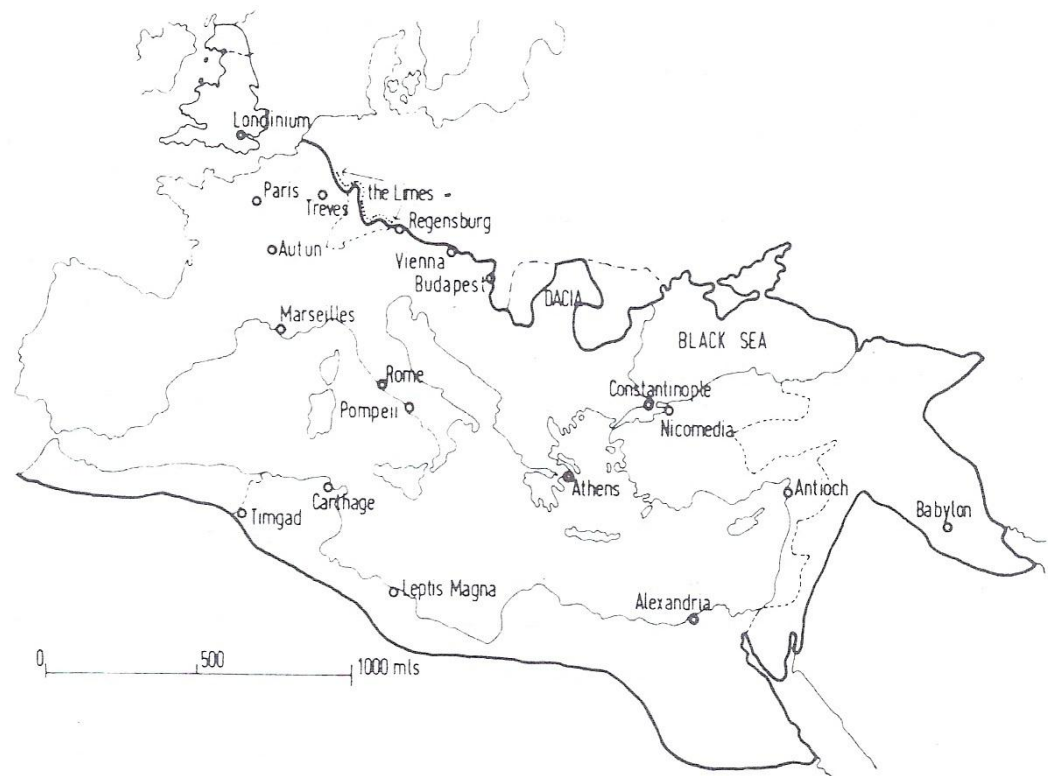
روم و امپراتوری

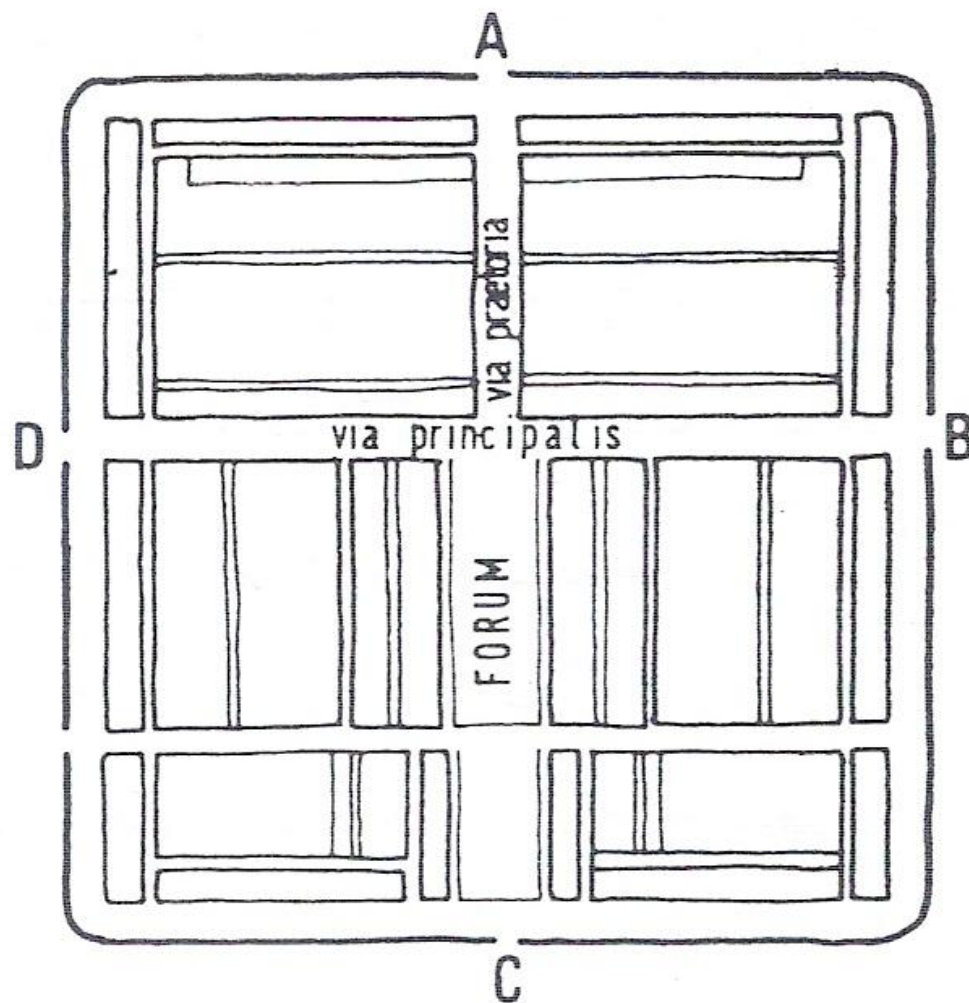
- شکل شهر: **مربع** یا **مستطیل**
- سافت خیابان ها: دارای دو خیابان اصلی متقاطع: **دکومانوس** و **کاردو**
- خیابان های فرعی: دارای طرح **شطرنجی**
- بلوک های ساختمانی: **اینسولا**
- **فوروم** (مشابه رومی آگورای یونانی): بر یکی از زوایای ایجاد شده در تقاطع **دکومانوس** و **کاردو**
- فوروم: یک صحن با ستون هایی در اطراف آن و یک سالن جلسه مستقر در یک سوی آن
- معبد اصلی، تئاتر و حمام عمومی در نزدیکی فوروم و در مرکز شهر
- آمفی تئاتر، در خارج از شهر (دارای زمین شیب دار برای استقرار جایگاه ها)
- در بعضی موارد به علت **تمهیزات دفاعی قوی امپراتوری در مرزها**، مصارها مذف می شدند، اما بعدها در ادوار پر آشوب تاریخ **لزووم** وجود این مصارها پیرامون شهر ثابت شد.

روم و امپراتوری

- رومیان برای **مفظ حاکمیت** در مناطق جدید (تنها توسط نیروی نظامی: منجر به **جنگ های پریکی** شده و سبب ممانعت لشکرها از انجام وظیفه اصلی خود: **گسترش و مفظ مرزهای امپراتوری**) : دادن امتیازاتی به **مردم بومی** برای جذب شدن به نظام امپراتوری
- کولینگوود: این امر با **برابر دانستن رومی شدن با شهری شدن** انجام شد.
- ۳ گروه اصلی شهرهای امپراتوری:
 - ۱- **کلنیا (Coloniae)**: اسکان های نوبنیاد و یا شهرهای بومی که با **روم متحد شده** <<< بهره مند از موقعیت و مزایای **کاملاً رومی**
 - ۲- **میونیسپیا (Municipia)**: مراکز قبیله ای مهمی که موقعیتی رسمی بدان تفویض می شد <<< ساکنان آن تنها نیمه شهروند رومی محسوب می شدند.
 - ۳- **سیویتاتس (Civitates)**: مراکز تجاری و اداری قبایل محلی که به شکل رومی درآمده بودند.
- در پهنه امپراتوری، مقام و موقعیت یک شهر تنها در وسعت آن متجلی نبود و تأثیری بر شکل آن نداشته است.
ساخت شطرنجی هم برای نوشهرها و هم برای شهرهای بازسازی شده

شکل ۲-۳. امپراتوری در منتهای وسعت آن. مکان شهرهای نمونه رومی که در این بخش مورد بحث قرار گرفته اند، مشخص گردیده است (به شکل ۲-۳، نقشه بریتانیا دوره دوم رجوع شود).

شکل ۳-۳. نقشه نمونه یک اردوگاه رومی.

روم و امپراتوری

- اردوگاه های رومی <<< بیشتر برای **ممله** تا دفاع << دسترسی به عنوان یکی از ضوابط مکان یابی آنها

□ شهر رم

- مبدأ پیدایش رم **شهر هفت تپه**، دهکده هایی چند که توسط قبایل لاتین پس از کوچ از کوه های جنوب شرقی به **دشت تیبر** بنا نمودند.
- **شش تپه** (پشته هایی از خاک بالاتر از سطح دشت سیلابی تیبر و در ساحل چپ آن):
 - ۱- پالاتین ۲- کاپیتولین ۳- کائلیان ۴- اسکونلین ۵- ویمینال ۶- کویرینال
- **تپه هفتم** در جنوب این گروه: ۷- اونتین
- مهم ترین دو تپه: **پالاتین** (محل سکونت اولیه رومیان) و **کاپیتولین** (محل سکونت قبیله سابین)
- تپه پالاتین: تقریباً مربع شکل
- سه اسکان نفستین: **پالاتین**، **کاپیتولین** و **کویرینال**
- کمبودهای طبیعی رم: **سیلاب**، بیماری به خصوص **مالاریا**، **آلودگی رودخانه** (آب آشامیدنی)، **ضعف قابلیت جذب خاک** و **تپه ای بودن منطقه**

شکل ۳-۶. رم ، کروکی شهر در وسیعترین محدوده های آن
هفت تپه را شامل شده و شکل آنها را نشان می دهد.

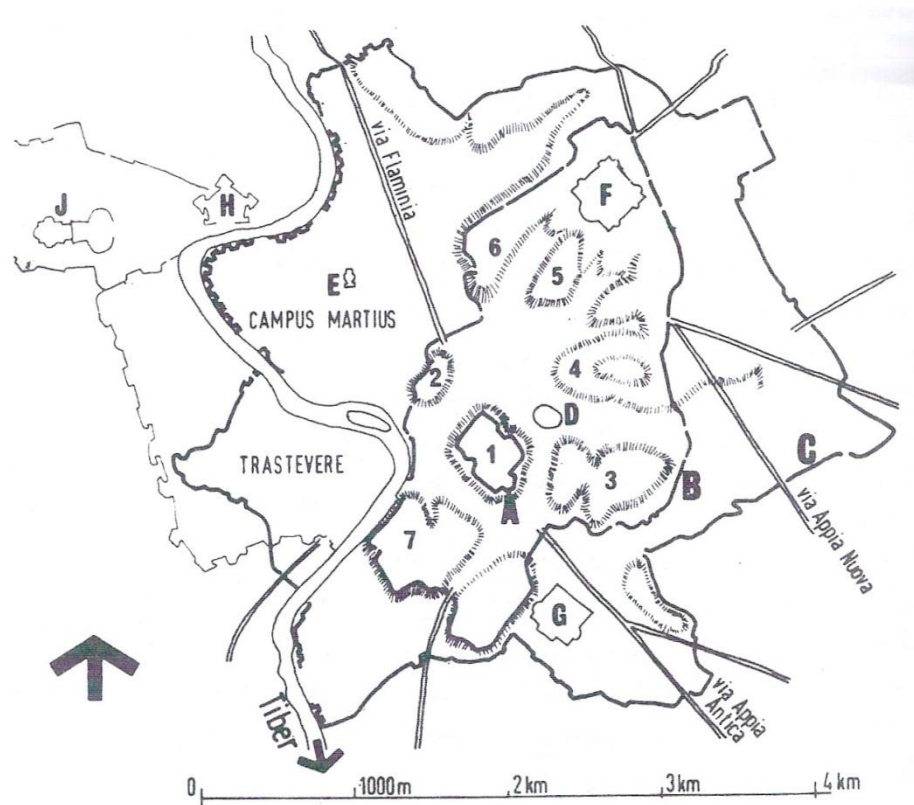
1- Palatine, 2- Capitoline, 3- Caelian, 4- Esquiline, 5-
Viminal, 6- Quirinal, 7- Aventine,

سه سیستم دفاعی توسط حروف A تا C نشان داده شده
است: A ، پالاتین محل نخستین اسکان روستائی (به شکل ۳-۵
رجوع شود). B ، دیوار ریپابلیکن که مربوط به سالهای ۳۶۷-۳۵۲
ق . م . می باشد. و C دیوار اورلیان که مربوط به سالهای
۲۷۲-۲۸۰ میلادی بوده و سرعت و در مقابله با حمله بربرها در
سال ۲۷۱ میلادی ساخته شده است. این دیوار تمامی شهر را در
برنگرفت بلکه در محل محدوده، گمرکی موجود ساخته شد.
برطبق محاسبات انجام شده مساحت کلی ۱۳۸۶ هکتار، (۳۴۶۵
آکر) زمینهای محدوده دیوار اورلیان بشرح زیر مورد استفاده قرار
گرفته بود: خیابانها، ۱۳۸ هکتار، ساختمانهای عمومی ۸۴
هکتار، باغات ۹۸ هکتار، کمپوس مارتیوس ۶۰ هکتار، رود خانه
تبر ۲۲ هکتار، مناطق مسکونی (همه طبقات) ۹۷۰ هکتار.

(J.C. Russet Late Ancienl and Mediaeval Population)

در غرب رود خانه تبر حصارهای قدیمی تر از جمله حصار
واتیکان با خطوط روشن نشان داده شده است.

حروف روی نقشه از حرف D ، به بعد ساختمانهای
اصلی و مهم را نشان می دهد. D ، کلیسوم که در بخش جنوب
شرقی فوروم قرار گرفته است، E ، پانتئون، F ، حمامهای
دیوکلیتیان، G ، حمامهای کارکالا، H ، مقبره ها دریان J ،
کلیسای سن پتر که توسط خود او در سالهای ۱۶۲۶-۱۵۰۶ و در
محل باسیلیکای باستانی ساخته شده است.

روم و امپراتوری

□ تأمین آب آشامیدنی و دفع فاضلاب شهر (ه)

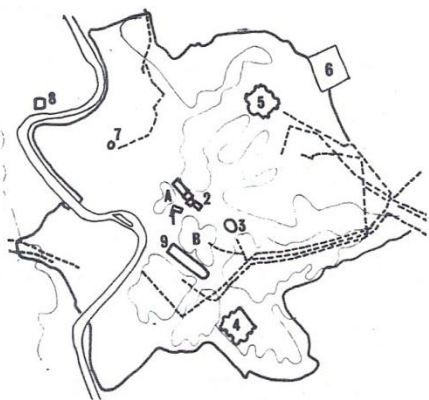
- نهرهای متعدد و کم عمق آب و شبکه جمع آوری فاضلاب سطحی که به منظور زهکشی باتلاق ها ایجاد شده بود

- شبکه عظیم آبرسان های محلق و مخازن آب مربوطه
- فوروم رومانوم در مرکز شهر؛ محصور با دیوار سرویان
- در دره میان تپه های پالاتین، کاپیتولین و کویرینال؛
- بازار سنتی و محل اجتماعات عمومی (مشرف بر معبد ژوپیتز بر کاپیتول)

- نخستین شبکه دفع فاضلاب: کلوا ماگسیما به

شکل کاریزی (رو باز) (مدود ۵۷۸ ق. ه.)

از موانع توسعه مجدد (ه)

شکل ۳-۸. سیستم تأمین آب آشامیدنی شهر روم. راهنما: A، تپه کاپیتولین. B، تپه پالاتین. ۱-فوروم رومانوم ماگنوم، ۲-سری فوروم های امپراتوری، ۳-کلیسوم، ۴-حمامهای کاراکالا، ۵-حمامهای دیوکلتین، ۶-باروهای پراتوریوم، ۷-پانتئون، ۸-مقبره هادریان، ۹-سیرک ماگسیم.

اکثر قناتها از گوشه شرقی وارد شهر می شدند این قناتها به ترتیب و از شمال به جنوب عبارت بودند از، آکوا آپیا که از میان تپه آونتین عبور می کرد، آکوا مارسیا که آکوا نیولا و آکوا ژونیا نیز بدان ملحق شده و وارد شهر می شود. آینونوس، آکوا کلادیو و آنیوس که آخرین ۷ مایل مسیر خود تا شهر را بر روی پایه هائی مشترک طی می کردند. آکوا ویرگو از شمال وارد شهر شده و آب مناطق پست محله کمیس مارتیوس را تأمین می کرد. آکوا ترايانا و آکوا آریلیا آب محله ترانزتوره در سمت غرب را تأمین می نمود. همچنین از طریق قناتهایی که از روی پل تیبر عبور می کردند نیز آب مورد نیاز این محله تأمین می شد. آکوا مارسیا آنتونینا نیز آب مصرفی حمامهای کاراکالا را از جنوب شرقی شهر تأمین مینمود (در نقشه نشان داده شده است). آهنوز اطمینان چندانی

روم و امپراتوری

۱- زهکشی مناطق پست تر شهر

۲- جمع آوری آب های سطحی خیابان ها

۳- جمع آوری فاضلاب توالت های عمومی

• موارد استفاده سیستم فاضلاب:

• هیچ تلاشی برای مرتبط ساختن توالت های خصوصی آپارتمان های منفرد با کلوکا انجام نشد.

• بیشتر ساکنان شهر ناگزیر به استفاده از توالت های عمومی بودند.

• منبع آب مصرفی رم در ابتدا (تا قرن ۴ ق. م.): رودخانه تیبر

• آلودگی آب تیبر به علت حجم زیاد تخلیه فاضلاب در آن

• ساخت سیستم آبرسان ها و آب انبارها برای تأمین آب آشامیدنی از مناطق خارج از شهر

• اولین آبرسان: اکوا آپیا (۳۱۲ ق. م.)

• بلندترین آبرسان: اکوا مارسیا (۱۴۴-۱۴۰ ق. م.) با طول بیش از ۵۶ مایل

• پر حجم ترین آبرسان: آنیو نووس

• ثروتمندان: دارای آب انبارهای شخصی با پرداخت هزینه آب به دولت - مصرف کننده تقریباً یک سوم آب شهر

روم و امپراتوری

□ توسعه (م) در عهد قیصر

- جنگ های داخلی <<< سقوط جمهوری در قرن اول ق. م. (علت: تضاد شدید بین ثروت و فقر)
- سازمان دهی مجدد شهر توسط آگوستوس (۲۷ ق. م. تا ۱۴ میلادی)
- تبدیل شهر گلین و فشتی (م) به شهری مرمرین
- سازماندهی مجدد (م) به ۱۴ منطقه: ۵ منطقه: کاملاً در محدوده قدیمی شهر
- ۵ منطقه: تنها بخشی در محدوده قدیم شهر
- ۴ منطقه: کاملاً خارج از محدوده قدیم شهر
- تقسیم هر منطقه به چند ویسی (محمالاتی که توسط خیابانهای پیرامون آنها از یکدیگر تفکیک می شدند)
- در سال ۷۳ میلادی: (م) دارای ۲۶۵ ویسی
- در سال ۶۴ میلادی: آتش سوزی معروف نرو: سوختن و آسیب دیدن ۱۰ منطقه
- پس از نرو: عصر طلایی (م) در قرن دوم میلادی (۱۸۰-۹۶ میلادی)

روم و امپراتوری

❑ عناصر فرهنگ شهری

- هفت بار و توسط هفت دیوار محصور گشته
- اولین مصارها به دور تپه پالاتین کشیده شد
- ارتباط مناطق عملکردی توسط سیستم دسترسی:
- سه نوع شبکه ارتباطی:
- ۱- ایتینرا: گذرهایی فقط برای پیاده ها
- ۲- اکتوس: گذرهایی برای عبور یک گاری
- ۳- ویا: گذرهایی برای عبور دو گاری
- در داخل محدوده دیوار ریپابلیکن: دو ویا: ساکرا ویا و دیگری، ویا نوا
- در زمان ژولیوس سزار: ممنوعیت عبور و مرور ارا به ها در داخل شهر به جز ارا به های لازم برای کارهای ساختمان و چند گروه از کالسه های دولتی

روم و امپراتوری

□ مسکن

- دو نوع کلی مسکن در شهر:

۱- **دومیوس:** برای اسکان تک خانواری ممتازانه

۲- **اینسولا (بلوک های ساختمانی):** به تعدادی آپارتمان یا سناکولا تقسیم می شد.

- در اواسط قرن چهارم میلادی: (م دارای ۱۷۹۷ دومیوس و ۴۶۶۰۲ اینسولا)
- **هر اینسولا** به طور میانگین دارای **پنج آپارتمان** (هر یک در بر گیرنده ۵ تا ۶ نفر) << جمعیت شهر (م در اوایل قرن دوم میلادی: ۱ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر)
- **سکنه (م):** به طور کلی **آپارتمان نشین** (ژولیوس سزار: محدودیت ارتفاعی **۷۰ فوت** - تراخان: **۶۰ فوت**)
- **دومیوس:** اتاقهایی حول یک **میاط مرکزی**، دارای دیواری ممتد (**بدون روزنه**) در امتداد خیابان (**درون گرا**)
- **اینسولا:** **برون گرا**، دارای در و پنجره و پله در هر دو جهت متی در صورت داشتن الگوی میاط مرکزی

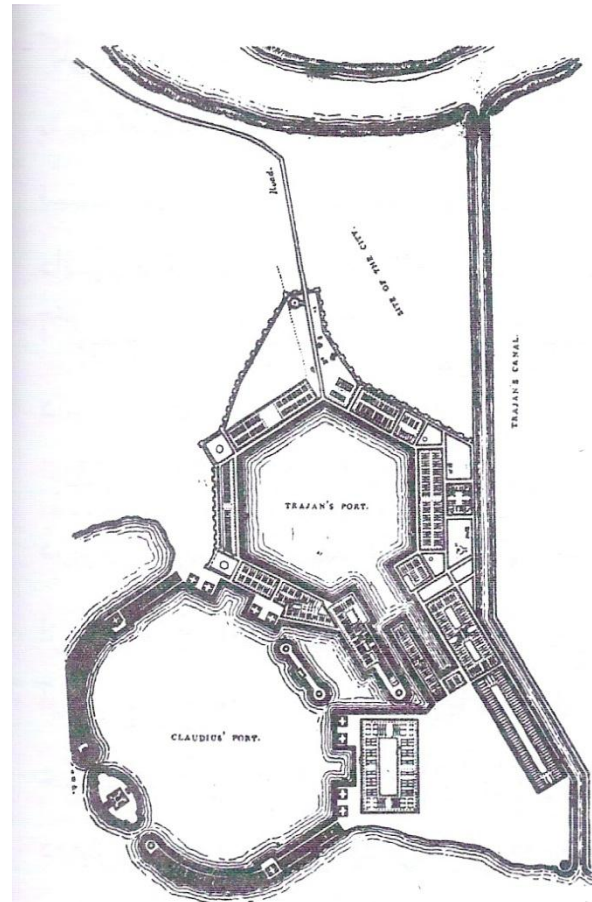
روم و امپراتوری

- مصالح ساختمانی ها: **الوار** - (روشنایی: **آتش روباز** - سیستم حرارتی: اجاق های متمرکز با سوختی از ذغال - طبقات بالای ساختمان ها فاقد آب جاری
- بدین ترتیب: **آتش سوزی** یکی از فطرات بارز و دائمی در شهر رم
- در مجموعه قوانین ژولیوس سزار: الزام استفاده از **موزاییک** به عنوان ماده نسوز در باه ها - حفظ فاصله ای به عرض ۲۸/۷۵ اینچ بین ساختمان ها (با اصلاح قانون و صدور اجازه ساختن دیوار مشترک، این سد آتش نیز از بین رفت).
- **آگوستوس** یک گروه مأموران شبانه آتش نشانی، یا **ویجیلز (Vigiles)**، به وجود آورد.
- **رم** از لحاظ ساخت کالبدی: **شهری غیر طبقاتی** (به جز **قصر امپراتور** بر فراز تپه پالاتین و **چند محله کارگری** مستقل بر ساحل تیر و شیب های آونتین): فقیر و غنی، عوام و فواص در کنار هم، پراکنده در کل شهر

روم و امپراتوری

□ بازارها

- اقتصاد رم بر پایه واردات کلان
- رم دارای سه بندر: استیا، پورتوس و برکه تیبر
- پورتی یا بندرگاه: اسکله هایی در ساحل چپ رودخانه
- هر یک از اسکله ها مختص تجارت نوع خاصی از کالا (سنگ مرمر، روغن، سرب، اشیاء سفالی و ...)
- انبارها متصل به پورتی: در ساحل چپ میان دره آونتین و دیوار شهر و همچنین منطقه ای ساحل راست
- وجود ۲۹۰ انبار عمومی به نام محتویات یا مالک آن
- وجود هور (سوپر آن زمان) و سایر مغازه های کوچک در طبقات اول ساختمان های اینسولا (تمرکز اصلی پیرامون میادین شهر به ویژه فوروم تراجان)

شکل ۹-۳. استیا (بندر رم) لنگرگاه‌هایی که کلادیوس (۵۴-۴۲ میلادی) و تراجان (۱۰۶-۱۰۰ میلادی) بنا کردند به منظور افزایش گنجایش تأسیسات و امکانات نخستین ساحل تیر بوده است.

روم و امپراتوری

□ بازارهای عمده فروشی خاص:

- هولیتوریوم: بازار تره بار <<< در مرکز و میان تپه کاپیتولین و رودخانه تیبر
- بوارییوم: بازار فروش گار <<< در جنوب هولیتوریوم و بین تپه پالاتین و رودخانه تیبر
- سوارییوم: بازار فروش خوک <<< در مرکز و نزدیک بوارییوم
- ویناریوم: بازار مشروب فروشان
- پیسکاریوم: بازار ماهی فروشان
- کمپس پکوارییوس: بازار خرید و فروش گوسفند

روم و امپراتوری

□ مرکز شهر رم

- مرکز اولیه شهر رم: در پائین دره میان **تپه های پالاتین و کاپیتولین** و **انتهای پرتگاه کویرینال**

- دو شیوه عکس العمل مرکز شهر در مقابل فشار ناشی از جمعیت:

۱- رشد طبیعی در جهت جنوب شرقی

۲- ساخت یک سری فوروم های سلطنتی مرتبط

- مرکز نخستین این سری فوروم ها: **فوروم رومانوم** **ماگنوم**

- فوروم رومانوم **ماگنوم**: به طور کلی به سری ساقتمان ها و فضاهایی که در جهت جنوب شرقی گسترش

یافته اند اطلاق می شود.

روم و امپراتوری

- فوروم رومانوم دارای **شکل فطی**: به دلیل **عوارض زمین**
- ساکرا ویا: **ملکه فیابان ها**
- فوروم رومانوم دارای **پیشینه تجاری**
- فوروم اولیه به تدریج به شکل یک متوازی الاضلاع منظم درآمد. (در دوره پادشاهی و تا سال ۵۰۹ ق. م.)
- شکل متوازی الاضلاع تا پایان دوره امپراتوری حفظ شد.
- مرکز شهر نمودی از رشد ارگانیک کل شهر (به علت محدودیت های موروئی و عوارض زمین)
- تغییر مکان ماهی فروشان از پله های باسیلیکا به بازار مخصوص آنها: فوروم پیسکاتوریوم
- باسیلیکای ژولیا: ساخته شده توسط ژولیوس سزار در منتهی الیه سمت راست فوروم رومانوم ماگنوم و تقریباً در تمامی طول آن (۵۴ ق. م.)

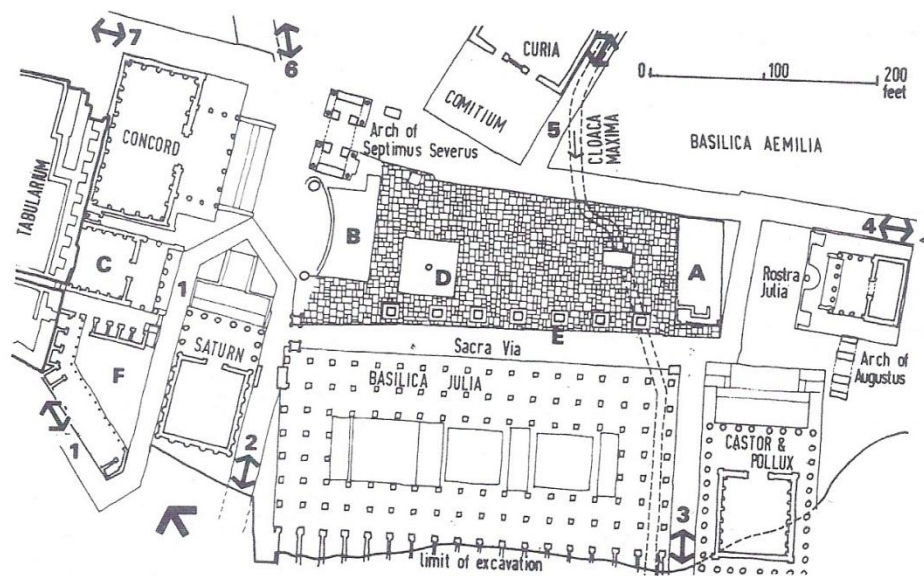
شکل ۳-۱۰. نقشه جزئیات فوروم رومانوم (منظره فوروم از جهت شمال شرقی این نقشه در شکل ۳-۱۱ نشان داده شده است). تعداد ساختمانهای فوروم برای بررسی جزئیات هریک بسیار زیاد است. دوباسیلیکای اصلی-امیلیا و ژونیاسو معبد سزار در متن اصلی توصیف شده‌اند، ساختمانهای اصلی دیگر بطور خلاصه بشخص زیر هستند.

سمت راست (از نقطه B رسترا).

معبد ساترن (که در سال ۴۲ ق. م. بازسازی شده است) بر سکوی مرتفعی قرار گرفته و بوسیله پله‌های با شکوهی پشت به نپه کاپیتولین و از طریق کلینوس کاپیتولینوس قابل دسترسی است. در فاصله میان این معبد و باسلیکای ژونیا، ویکوس ژوگاریوس این فوروم را به فوروم انیتوریوم مرتبط می‌ساخت.

معبد کستروپلاکس (۶ میلادی) که در آنسوی ویکس-توسکوس و در مقابل باسلیکای ژونیا واقع شده است. این خیابان که از نظر اهمیت در سطح ساکراویا بود، این فوروم را به سیرک ماکسیموس مرتبط می‌ساخت.

باستان‌شناسان قرن نوزدهم به اشتباه ساختمانی را (با حروف A نشان داده شده) که در مقابل معبد سزار و در منتهی‌الیه شرقی فوروم قرار داشت خراب کرده‌اند. در مورد عملکرد این ساختمان اواخر قرن چهارم میلادی اختلاف نظر وجود دارد. بعضی صاحب‌نظران معتقدند که این ساختمان یک مشروب فروشی بوده ولی احتمال بیشتر بر آن است که یک ساختمان اداری بوده باشد.

سمت چپ

کومیتیوم که در آنسوی آرچلیتم خیابان اصلی فوروم را به سابورا متصل کرده و در مقابل باسلیکای آمیلیا واقع است. در اوایل امرزمانیکه فوروم تنها بازار شهر محسوب می‌شد مرکز سیاسی و اداری شهر به شمار می‌رفت. کومیتیوم خود به عنوان فضای نیمه خصوصی مقابل کورا یا مجلس نمایندگان که به گفته لانچانی «از نظر سیاسی مهمترین ساختمان دنیای روم بود» عمل می‌نمود.

طاق سیتیموس سئوروس (۲۰۴ میلادی) برگوشه سکوی رسترا بنا شده ۶ ائی ۷ فوت بالاتر از سطح فوروم کومیتیوم بوده است. بنابراین نمی‌تواند بر روی خیابان اصلی بوده باشد، چنانکه در بعضی نقشه‌ها نشان داده شده و مرز فوروم را مشخص کرده است.

شکل ۳-۱۱. فوروم رومانوم، طرح یک هنرمند از این
فوروم و ساختمانها و فضاهاى آن در اواخر عهد امپراتورى - جهت
این منظره در شکل ۳-۱۰ نشان داده شده است. در دوردست
معابد بر دو بلندی تپه کاپیتولین قرار دارند. مکان خالی روی تپه
کاپیتولین قرار بود به کاپیتولین پیاتزای بی نظیر قرن شانزدهم
میکل آنژ اختصاص یابد که در عوض قسمتهائی از آن بر
خرابه های تابولاریوم بنا شد.

روم و امپراتوری

- **فوروم ژولیوم** (منسوب به ژولیوس سزار): **اولین فوروم سلطنتی** در سمت چپ (شمال شرقی) فوروم رومانوم <<< مربوط به **امور قضایی**
- **معبد ژولیوس سزار**: بنایی به یادبود ژولیوس سزار در محل ترور او
- **فوروم آگوستی**: دومین فوروم سلطنتی، توسط **آگوستوس** در سال ۴۲ ق. م. در مد فاصل میان فوروم ژولیوم و کویرینال <<< دارای **عملکردی حقوقی**
- **فوروم ترانزیتوریوم** (بعدها: **فوروم نروا**): سومین فوروم سلطنتی، در جنوب فوروم آگوستی <<< کتابخانه عمومی و محل مناظرات ادبی
- **فوروم تراجان**: آخرین و باشکوه ترین این فوروم ها، توسط **تراجان** در بین سالهای ۱۱۲-۱۱۴ میلادی بر اساس طرح آپلودروس دمشقی

روم و امپراتوری

- **فوروم تراجان:** نمونه برجسته طراحی رومی هم از جهت کیفیت های ذاتی **معماری** و هم به واسطه

عملیات **مهندسی** بسیار وسیع

- ستون تراجان: دارای ارتفاع ۱۲۴ فوت بدون مجسمه

- پنج بخش اصلی فوروم تراجان:

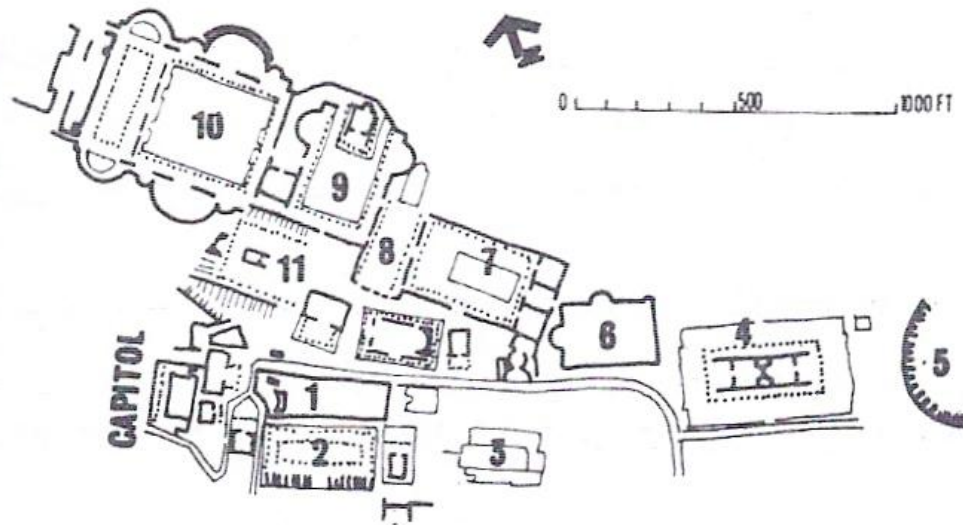
۱- پروپایلا: دروازه ورودی به شکل طاق نصرت

۲- دو ردیف ستون در برابر دو فضای نیم دایره شکلی که به درون تپه فرو رفته بودند

۳- باسیلیکا اولپیا

۴- میاطی کوچک

۵- معبد تراجان (در منتهی الیه شمال غربی این مجموعه)

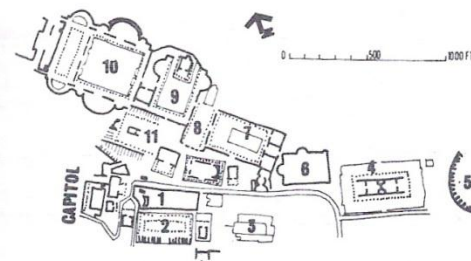
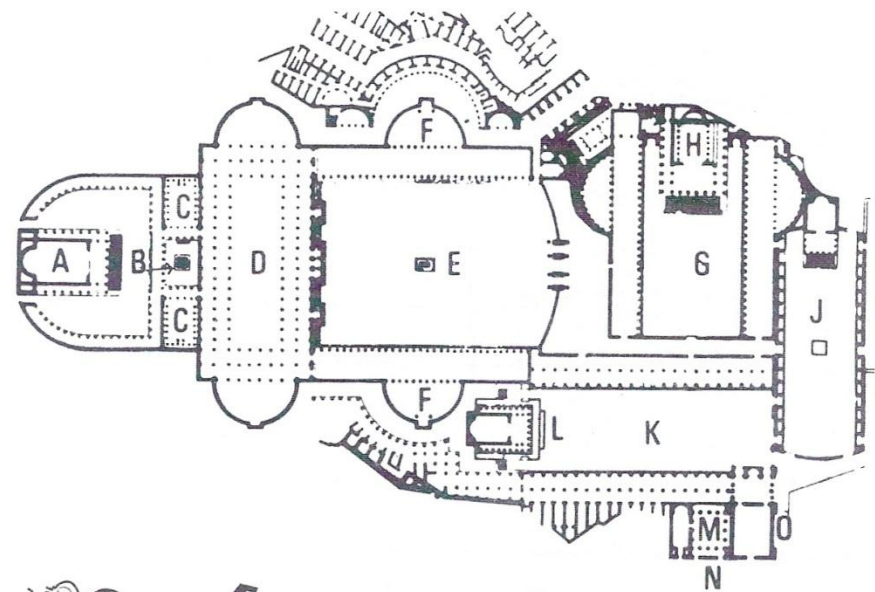

شکل ۱۲-۳. فوروم های امپراتوری که برتپه های کاپیتولین و پالاتین و فوروم رومانوم متصل می باشد. راهنما:

1- Forum Romanum Magnum, 2- Basilica Julia, 3- House of the Vestal Virgins, 4- Temple of Venus and Rome, 5- Colosseum, 6- Basilica of Constantine, 7- Forum of Vespasian, 8- Forum of Nerva, 9- Forum of Augustus, 10- Forum of Trajan, 11- Forum of Caesar.

شکل ۱۳-۳. نقشه جزئیات فوروم‌های امپراتوری، ارتباط این میادین با فوروم رومانوم در شکل ۱۲-۳ نشان داده شده است.

راهنما: A، معبد تراجان، که آخرین ساختمان این مجتمع یادبود است و در منتهی‌الیه شمال غربی آن واقع شده است. B، ستون یادبود تراجان. که بنای آن در سال ۱۱۳ میلادی به اتمام رسید و میزان خاکبرداری انجام شده برای ساختن فوروم را نشان می‌دهد. C، دو کتابخانه اولیا و تمپلی ترانی. D، باسیلیکای اولیا (همچنین معروف به باسیلیکای تراجان) که سالنی با شکوه به طول ۲۸۸ و عرض ۱۷۷ فوت بوده و دو سوی ستون آنرا دربر گرفته بود و فضای نیمدایره‌ای شکل در دو سوی آن قرار داشت. E، فوروم تراجان. F، فضای نیم دایره‌ای شکل در دو سوی فوروم تراجان که حکم دیوار حایل را در برابرتپه کاپیتولین در جنوب غربی و تپه کویرینال در شمال شرقی داشتند. H، معبد مارس آلتور که در پشت آن دیواری بلند کشیده شده بود تا خانه‌های حقیری را که در شیب تپه کویرینال ساخته شده بود از نظر پنهان دارد (لانچانی مینویسد که بی نظمی دیوار پشت این معبد بدان علت است که آگوستوس قادر نبود صاحبان خانه‌های مجاور را مجبور به چشم پوشی از ملک خود بکند). J، فوروم نروا که چون خیابان اصلی آرچیلتم نیز از میان آن عبور می‌کرده به فوروم ترانزیتوریوم نیز شهرت یافت. فرم بلند و باریک آن (۴۰۰ در ۱۲۸ فوت) بیشتر شبیه یک خیابان مزین بود تا یک فضای عمومی رسمی. معبد کوچک مینروا در منتهی‌الیه شمال شرقی آن واقع شده بود. K، فوروم سزار (که به فوروم ژولیوم نیز شهرت دارد) شامل. L، معبد ونوس ژنتریکس که در سال ۴۵ ق. م. وقف شده بود. M، کوریا. N، کومیتیم و O، راه ارتباطی آرچیلتم بوده است. (سه بخش اخیر این نقشه در نقشه جزئیات فوروم رومانوم ماگنوم در شکل ۱۰-۳ نیز نشان داده شده است)

شکل ۱۲-۳. فوروم‌های امپراتوری که برتپه‌های کاپیتولین و پالاتین و فوروم رومانوم متصل می‌باشد. راهنما:

- 1- Forum Romanum Magnum, 2- Basilica Julia, 3- House of the Vestal Virgins, 4- Temple of Venus and Rome, 5- Colosseum, 6- Basilica of Constantine, 7- Forum of Vespasian, 8- Forum of Nerva, 9- Forum of Augustus, 10- Forum of Trajan, 11- Forum of Caesar.

روم و امپراتوری

□ فراغت

- از اشتغالات ذهنی عمده امپراتوران رومی: **منصرف ساختن نیروی بالقوه ضد حکومتی** جماعت شهری <<< به وسیله **کمک های نقدی و غیر نقدی** و فراهم نمودن وسایل **تفریح و سرگرمی**
- تعطیلات: در دوره کلادیوس: **۱۵۹ روز** در سال <<< در قرن سوم میلادی: **۲۰۰ روز** در سال
- بخش عظیمی از تعطیلات: **مسابقاتی** که هزینه آنها را دولت می داد.
- **سیرک ماکسیموس**: بزرگ ترین مرکز تفریحی روم، واقع در دره میان تپه های پالاتین و اونتین
- گنجایش سیرک ماکسیموس: **۲۵۵ تا ۳۸۵ هزار نفر**
- **کلوسیوس**: آمفی تئاتر فلاویان، ساخت در سال **۸۰** میلادی، در منتهی الیه شرقی مجتمع فروم، دارای **۱۴۵ هزار جایگاه نشسته و ۵۰۰۰ جایگاه ایستاده**

روم و امپراتوری

- وجود چند **ممام عمومی** بسیار بزرگ برای بهره وری بهتر از اوقات فراغت

- از جمله این ممام ها:

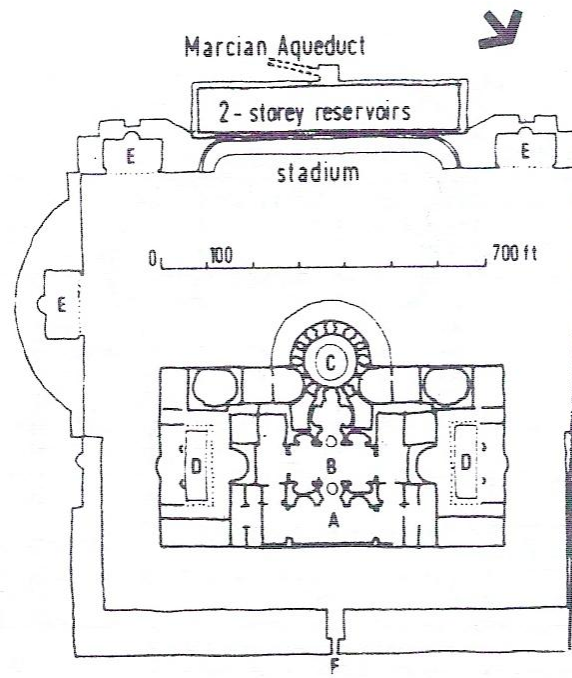
- **کاراکالا** (نام رسمی: ترمای آنتونیوس)

- ممام های **دیوکلتین**

- این مراکز به غیر از ممام دارای تجهیزات دیگری همچون **مغازه ها، استادیوم ها، توالت ها، کتابخانه ها،**

موزه ها و ...

- دو کار قیصرها: **تغذیه و سرگرم کردن** رومیان

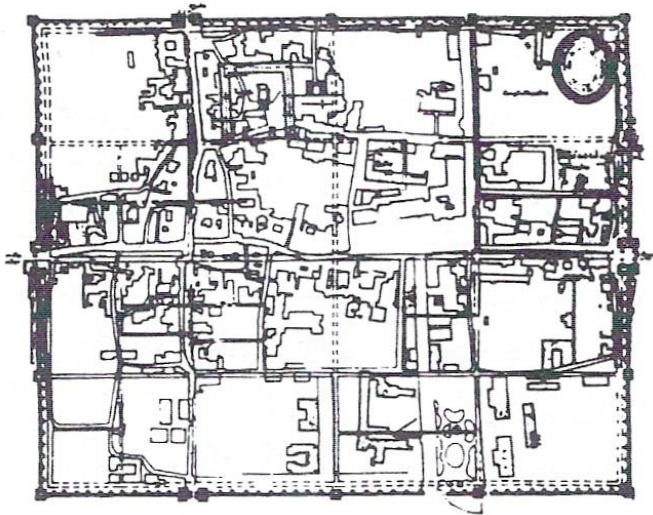
شکل ۱۴-۳. ر م حمامهای کاراکالا که بین سالهای ۲۱۱ انی
۲۱۷ میلادی در بخش جنوبی شهر ساخته شد (به شکل ۶-۳ رجوع
شود). تجهیزات لازم برای بیش از ۱۶۰۰ نفر در نظر گرفته شده
بود. سالن مرکزی اصلی شامل چند سالن دیگر بود که در شکل
بترتیب زیر نشان داده شده است.

A ، فریجیداریوم. B ، تپیداریوم. C ، کالیداریوم.
D ، فضاهای باز. E ، سالن های سخنرانی ، کتابخانه ها و
غیره.

روم و امپراتوری

❑ شهرسازی دوره امپراتوری روم

❖ آوستا

- پایه گذاری پس از شکست قبایل سلاسی
- در ابتدا: به شکل اردوگاهی نظامی
- ارتقا به **کلنیا**: در سال ۲۲ ق. م. توسط آگوستوس
- برای اسکان ۳۰۰۰ لشکری بازنشسته و خانواده های آن ها
- دارای **شبکه شطرنجی** به مسامت تقریبی ۱۰۰ آکر

شکل ۱۵-۳، آوستا، آگوستا پراتوریا. نقشه شهر که تغییرات شبکه شطرنجی دوره رومی را طی قرون وسطی نشان می دهد. خیابانها شهر را به ۱۶ بلوک تقسیم می کردند که این بلوکها در نوبه خود به اینسولاهائی به ابعاد ۹۰ در ۷۰ یارد تقسیم می شدند. زمین ورزشی در گوشه بالائی سمت راست (شمال شرقی) قرار دارد.

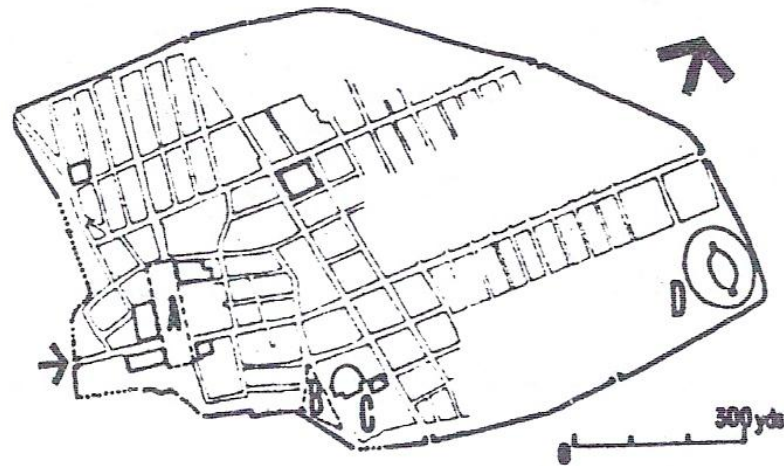
روم و امپراتوری

پمپی

- نخست یک **کلنیای رومی** در قرن ۶ ق. م.
- واقع در **ساحل خلیج ناپل**: هم زیبا و هم بسیار حاصلخیز
- در سال **۷۹ میلادی**: دارای **شکلی بیضوی یا تخم مرغی** با جمعیت **۲۵ تا ۳۰ هزار نفر**
- نخستین اسکان یونانی در فوروم مثلثی شکلی (آگورا) در **جنوب شرقی شهر**
- شهر دارای یک **شبکه شطرنجی** نسبتاً آزاد
- شهر دارای **هشت دروازه** و خیابان های سنگفرش شده (خیابان مرکزیو: عریض ترین خیابان)
- فوروم جدید تقریباً در **مرکز شهر** در نزدیکی بندر <<<< یک **فضای منحصراً پیاده**
- پمپی دارای **دو تئاتر** به گنجایش ۵۰۰۰ و ۱۵۰۰ نفر، در نزدیکی فوروم قدیمی
- **آمفی تئاتر** با شکوه **بیضی شکل** با گنجایش **۲۰ هزار نفر** در گوشه شرقی شهر
- طرح خانه ها: **میاط مرکزی** با تنها یک در به خیابان

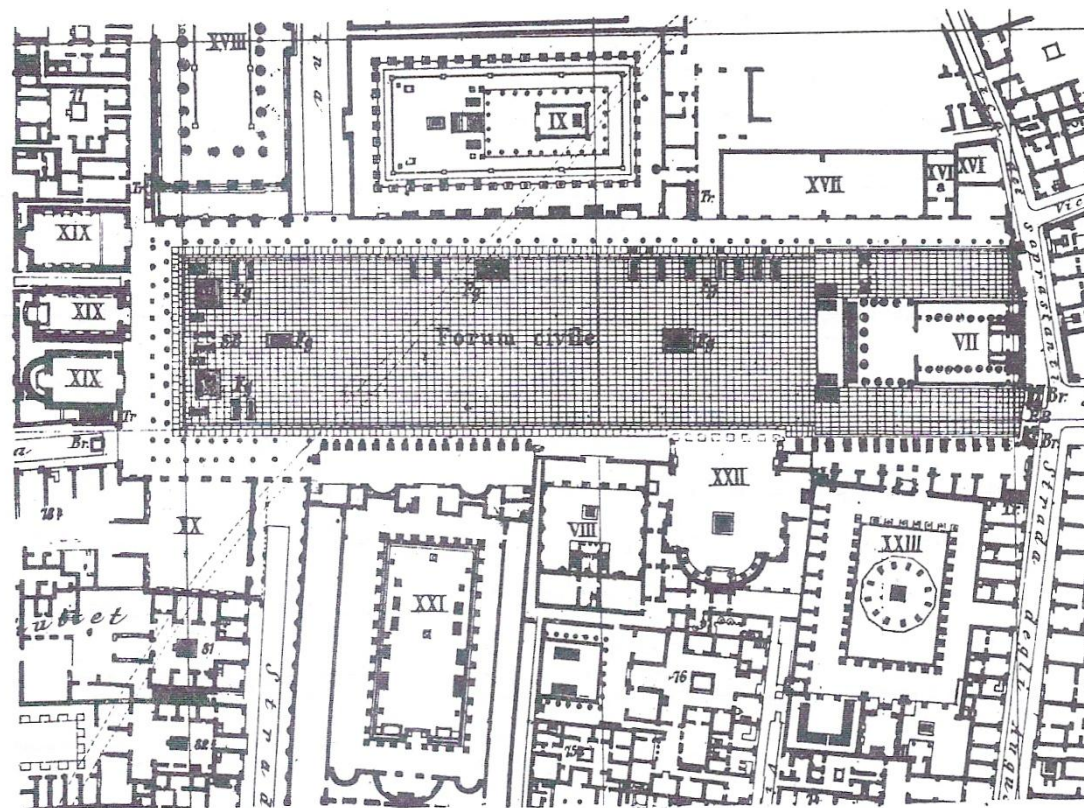
پمپی
یک مرکز تفریحی
و فرهنگی منطقه ای

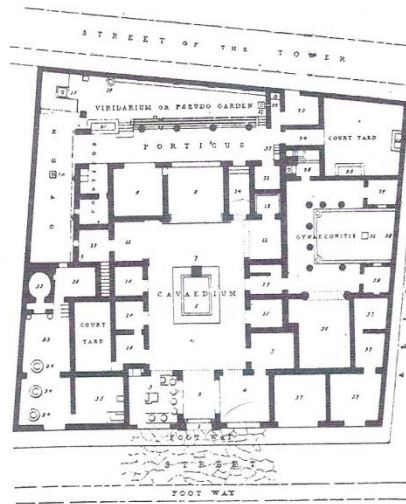
شکل ۳-۱۶. پمپتی، نقشه کلی شهر براساس حفاریهای در دست انجام. A، فوروم اصلی (شکل ۳-۱۷) B، فوروم مثالی شکل که محل اسکان یونانی نخستین بوده است. C، محل دو تئاتر. D، میدان مسابقات، نقشه جزئیات محل مسکونی که در شکل ۳-۱۸ نشان داده شده است ده اینسولای مهم را در گوشه غربی شهر در برگرفته است (گوشه بالائی سمت چپ). خانه سالوست (که نقشه آن در شکل ۳-۱۹ دیده می شود)، با خطوط تیره در منتهی الیه جنوبی اینسولای مستطیل شکل گوشه غربی قرار دارد. (منطقه ۶، اینسولا ۲، شماره ۴)

شکل ۳-۱۷. نقشه جزئیات فوروم و ساختمان پیرامون آن در پمپی (شمال در گوشه راست و پائین قرار دارد. جهت نقشه ۹۰° و در جهت حرکت عقربه‌های ساعت نسبت به شکل ۳-۱۶ تغییر پیدا کرده است.) به این نکته دقت کنید که دو خیابانی که در بخش جنوبی (چپ نقشه) به فوروم ختم می‌شوند، در فضای اصلی پیاده‌ها تداوم نمی‌یابند. راهنما:

VII، معبد ژوپتر که در اثر زلزله سال ۶۲ میلادی دچار خسارت‌های بسیاری شد هنوز در سال ۷۹ میلادی نیمه مخروبه بوده است. IX، معبد آپولو. XVI تسهیلات عمومی XVII، بازار XVIII باسیلیکا، مرکز تجاری شهر. XIX سه سالن عمومی که سالن میانی احتمالاً نابولاریوم بوده است (مرکز آمار و اسناد). XX کمیسیون محل انتخابات عمومی. XXI ساختمان ایوماچیا که بعد از باسیلیکا، با شکوه‌ترین ساختمان فوروم محسوب می‌شود. XXII، معبد لارس. XXIII، بازار سر پوشیده.

شکل ۳-۱۸. نقشه جزئیات یک اینسولای (بلوک) مسکونی
پمپئی در منتهی الیه غربی شهر. خانه سالوست (شکل ۳-۱۹) که
با شماره ۱۶ نشان داده شده است. جنوبی ترین بخش اینسولای
سمت چپ نقشه را تشکیل می دهد.

شکل ۳-۱۹. پمپئی، نقشه خانه سالوست (جهت این خانه که
در بخش شمال غربی شهر قرار دارد. ۹۰ درجه در جهت خلاف
حرکت عقربه های ساعت نسبت به شکل ۳-۱۸ تغییر کرده
است). آمد و میوری می نویسد «این خانه، علی رغم وجود تابریا
در دو طرف در ورودی آن و تغییرات منتهجه از افزودن یک
ویریداریوم و یک پیسترنوم کوچک به ضلع غربی آن، یکی از
اصیلترین نمونه های مسکن قبل از دوره روم و عهد سامنیت
است. ایوان وسیع توسکان و نورگیر بزرگ آن. و درهای عظیم
و خاص که در قسمت بالائی باریک می شوند. دیوارهای تابلینوم
(محلی در خانه های روم باستان که مجسمه ها و تصاویر موروئی
را در آن نگهداری می کردند) ایکوس که برایوان مسلط است،
نمای خارجی هم تا حدود زیادی محفوظ مانده است.

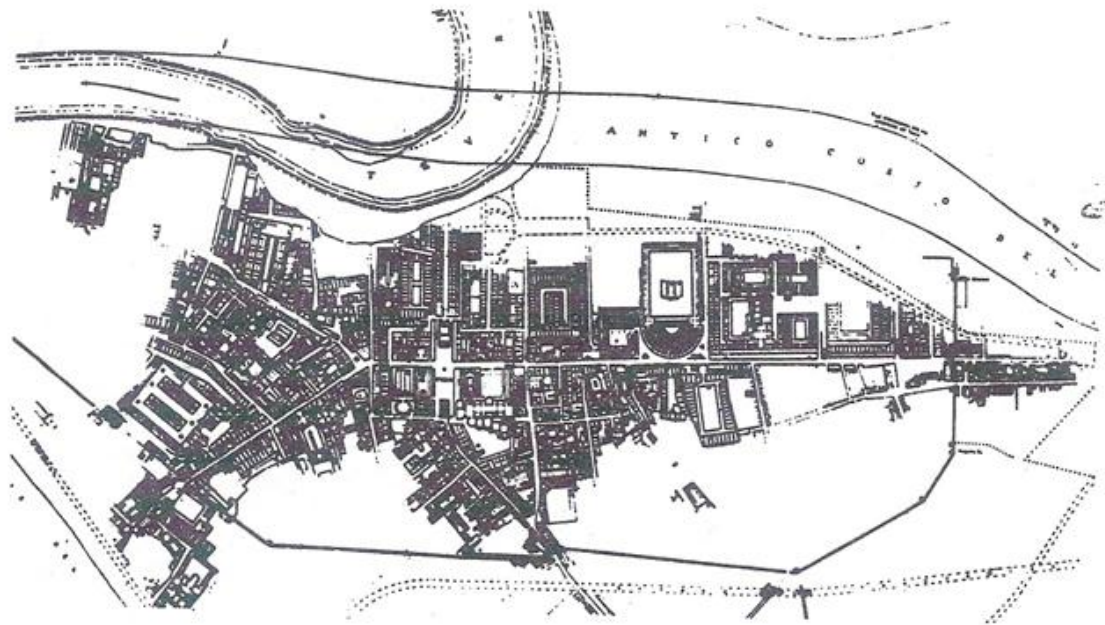
روم و امپراتوری

❖ اوستیا (Ostia)

- تاریخ بنیان گذاری در دهانه رودخانه تیبر: در عهد حکومت آنکوس ماریوس، چهارمین شاه روم
- نقش مهم در طول جنگ های کارتر به عنوان یک پایگاه دریایی
- در قرن سوم ق. م. : یک بندر تجاری فعال
- دکومانوس (جاده اصلی شرقی-غربی): اساس توسعه شرقی شهر
- اکثر ساقتمان های میان دکومانوس و رودخانه: انبار

شکل ۲۰-۳. استیا. نقشه عمومی بندر، (شمال در بالا قرار گرفته است) رودخانه تیبر در گذشته، در شمال شهر و از شرق به غرب در جریان بوده است. (آنتیکو کورسودر نقشه) بستر کنونی رودخانه قبل از آنکه به بستر قدیم پیوندند از جهت شمال به شهر نزدیک می شد. لانیپانی در سال ۱۸۹۷ می نویسد که «فیکانا قدیمی ترین مجتمع زیستی که نزدیک رودخانه قرار داشت اکنون به فاصله ۱۲۰۰۰ متر از رودخانه قرار دارد و استیای دوره پادشاهی اکنون ۶،۶۰۰ متر از رودخانه فاصله دارد. برج میشل که در سال ۱۵۶۷ توسط میکسل آنژ در ساحل رودخانه بنا شد، اکنون ۲۰۰۰ متر از ساحل فاصله دارد، میانگین این افزایش سالانه در دهانه استیا ۹/۰۲ متر می باشد.

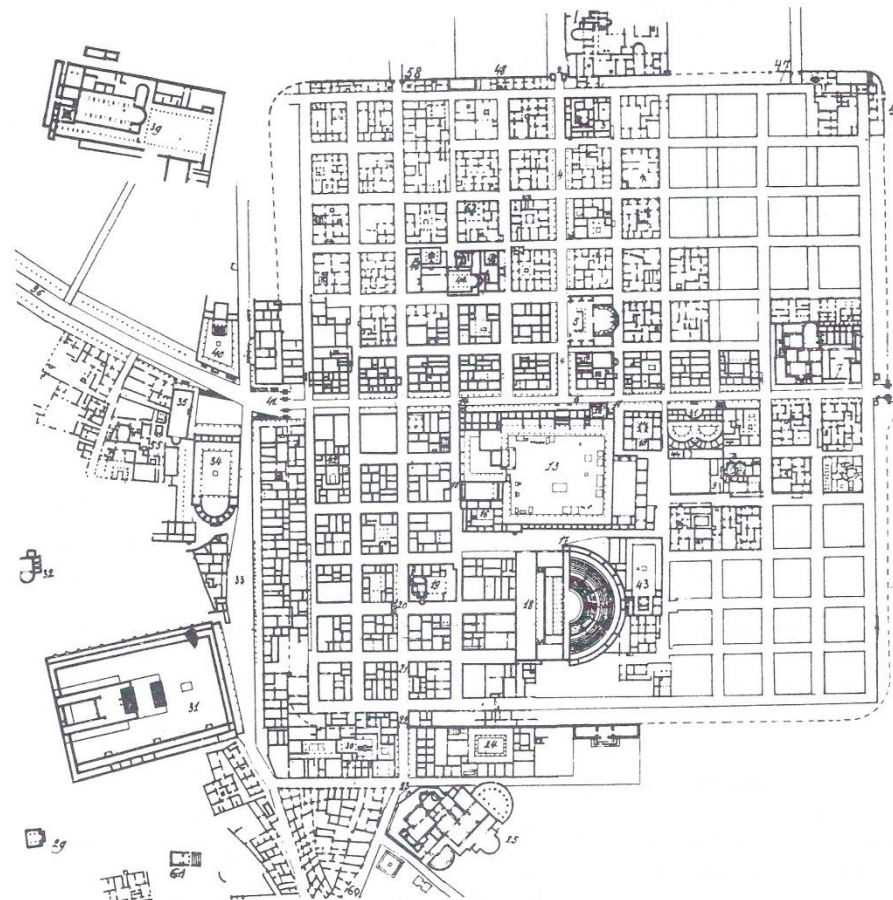
کسترای نخستین دقیقاً در آنسوی پیچ کنونی تیبر (دقیقاً در سمت راست انشعاب دکومانوس، خیابان اصلی شرقی - غربی) واقع شده است. فوروم نیز همان فضای باز مرکزی بوده است.

روم و امپراتوری

❖ تیمگاد

- نمونه ای خوب از شهرهای نظامی رومی در **شمال آفریقا**
- واقع در ۲۴ مایلی شرق شهر مدرن بتنا و بر سرزمینی مسطح در جنوب تپه ها
- به عنوان بخشی از **انبار غله رم**
- ساخت در سال **۱۰۰ میلادی** توسط امپراتور **تراjan**، برای **اسکان بازنشستگان** لشکر سوم
- شهر تقریباً **مربع شکل** با مساحتی حدود ۳۰ اکر
- دارای **بافت شطرنجی** غیر قابل انعطاف و یازده خیابان متقاطع در دو جهت
- بلوک های **مربع شکل** به نام **اینسولا**
- دارای **۴ دروازه** در بدو امر
- **فوروم و تئاتر**: مساحتی برابر با **چند اینسولا** و سایر **ساختمان های عمومی**: یک **اینسولا**

شکل ۳-۲۱. تیمگاد نقشه عمومی شهر. (جهت نقشه نسبت به جهات اصلی دارای انحرافی جزئی است. بخش بالایی نقشه در جهت شمال-شمال غربی است. مقیاس نقشه ۱/۳۵۰۰ است). تیمگاد احتمالاً منظم‌ترین نمونه شهرسازی امپراتوری بوده و به همین دلیل عدم تطابق کامل فضای فروروم اصلی با طرح شطرنجی شهر را مشخص‌تر می‌کند. (۱۳) تفاوت این نقشه با سایر آثار شهری دوره امپراتوری در آن است که از خیابان متقاطع اصلی در آن خبری نیست و خارج از محدوده اصلی، شهر بصورت طبیعی رشد کرده است.

روم و امپراتوری

❖ آگوستا تروروروم (Augusta Treverorum) یا ترایر (Trier)

- واقع بر ساحل رودخانه موسل در شمال شرقی گل
- ساخت توسط آگوستوس در حدود سال ۱۴ ق. م. در سرزمین تروری (Treveri)
- در سال ۵۰ میلادی: امراز مقام کلنیا
- در هنگام امداد مزار توسط دیوکلتین (۲۸۵-۳۰۵ میلادی): احتمالاً بزرگترین شهر غرب اروپا بوده
- <<<< مسامتی نزدیک به ۷۰۴ اکر
- انتخاب به عنوان پایتخت گل توسط دیوکلتین
- مرکز حکومت کنستانتین بین سال های ۳۰۶ تا ۳۳۱ (تا انتقال پایتخت امپراتوری به قسطنطنیه)

روم و امپراتوری

❖ اوگوستودونوم (Augustodunum) یا آوتن (Autun)

- ساخت در زمان **آگوستوس** در حدود سال ۱۲ ق. ه.

- دارای وسعت ۴۹۰ اکر

- مشهور به **خواهر و رقیب ر**

نقشه سمت چپ

شکل ۳-۲۲. آگوستا تروروم (تراین)، راهنما: ۱- حمامها،
۲- قصر امپراتوری، ۳- زمین ورزش.

نقشه سمت راست

شکل ۳-۲۳. آگوستودونوم (آونن) نقشه کلی شهر.

